

sonra Katar Devlet Başkanı Emîr Halife b. Hamed Âl-i Sâni'nin emir ve desteğiyle bir heyet tarafından *Delilü'l-Halîc* adı altında Arapça'ya çevrildi. Bu tercüme de orijinali gibi coğrafya ve tarih olarak iki ana bölüm halinde ve yedişer ciltten toplam on dört cilt olarak basılmıştır. Kitapta geçen yer ve kabile isimleri Arapça tercümede daha kolay anlaşılacaktır. Eser özellikle bölgedeki Osmanlı tarihinin son dönemi için büyük önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

S. H. Longrigg, *Irak 1900 to 1950*, Oxford 1953, s. 50, 61, 68; W. Phillips, *Oman: A History*, Beyrut 1971, s. 59; H. V. Winstone, *Captain Shakespear: A Portrait*, London 1976; J. B. Anthony, *Sultanate of Oman and the Emirates of Eastern Arabia*, Metuchen 1976, s. 58.

 MUSTAFA L. BİLGE

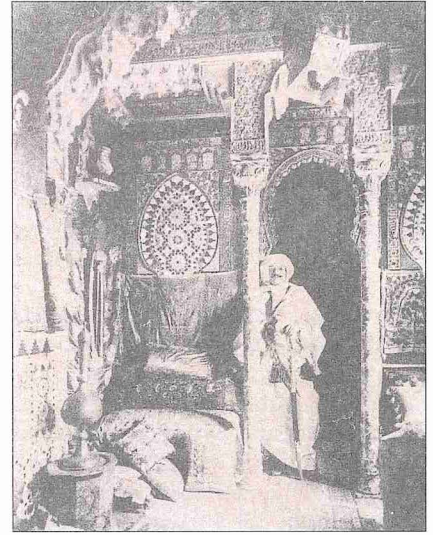
LOTİ, Pierre (1850-1923)

Türk dostu olmasıyla ünlü
Fransız roman ve oyun yazarı.

14 Ocak 1850'de Rochefort'da doğdu; asıl adı Louis Marie Julien Viaud olup Protestan bir ailenin çocuğudur. 1867'de denizcilik okuluna girdi ve 1869'da eğitim gemisinde göreve başladı. 1870'te gemisinin İzmir'e uğramasıyla Türkler'i tanıdı; bu olay onu defalarca Türkiye'ye gelmeye ve uzun süreler burada ikamet etmeye yöneltti (aş. bk.). 1872'de Tahiti'yi ziyareti sırasında kendisine takılan ve bir Pasifik çiçeğinin adı olan Loti'yi çok sevdi ve o tarihten itibaren eserlerinde bu adı kullandı. Senegal'i ve diğer Afrika ülkelerini gezdi. 1881'de yüzbâşı oldu; sömürgeciliğe karşı baş gösteren isyanları bastırmak üzere Uzakdoğu'ya gönderilen Avrupa donanmasında görev aldı. 1910'da emekliye ayrıldı, fakat I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine yeniden göreve çağrıldı. Savaştan sonra sadece yazılarıyla ilgilendi.

1920 yılı sonlarında felç geçirdi. 10 Haziran 1923'te Hendaye'de öldü; cenazesine Türkiye adına Avrupa Türk Basın Bürosu Müdürü Ahmed İhsan (Tokgöz) katıldı. Türkiye'de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde hem hükümet hem halk düzeyinde büyük bir sempati gören Pierre Loti, edebiyattaki başarıları dolayısıyla 1891'de Fransız Akademisi üyeliğine seçilip 1921'de Legion d'Honneur nişanıyla ödüllendirilmiş, ancak asıl şöhretini olumlu ve olumsuz eleştirilere yol açan Doğu hayranlığının çok ötesindeki Türk dostluğundan kazanmıştır.

1876'da Selânik Limanı'na gelen Loti burada iki buçuk ay kaldı ve zaman zaman müslüman mahallelerinde gezintiler yaptı. Daha sonra II. Abdülhamid'in kılıç kuşanma merasimi sırasında (Eylül 1876) ilk defa gördüğü İstanbul'a gitti ve burada on altı ayını geçirdi. 1879'da yazar adını vermeden yayımladığı *Aziyade* adlı romanı bu ilk seyahatin ürünüdür. 1887'de ikinci defa İstanbul'a gelen Loti ilk romanının devamı sayılabilecek nitelikteki *Fantôme d'orient*'i, 1890'da üçüncü defa geldiğinde ise *L'exilée* adlı kitabında yer verdiği "Constantinople en 1890"ı yazdı. Mayıs 1894'e rastlayan dördüncü gelişinde 28-31 Mayıs günlerini Bursa'da geçirdi ve muhtemelen bu sırada vilâyet mektupçusu Süleyman Nazif'le tanıştı. *Le Galilée* adlı kitabındaki "La Mosquée Verte" parçası Bursa'ya yaptığı bu gezinin izlenimlerini yansıtır. 1898'de yayımlanan *Figures et choses qui passent*'de yer alan "Le passage de sultan"da II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndan cuma selâmlığı için Hamidiye Camii'ne gidişini ve dönüşünü anlatmaktadır. Le Vautour adlı geminin kaptanı olarak 1903'teki beşinci ziyaretinde, mürettebat arasında henüz genç bir subay olan ve birçok yönüyle kendisine benzeyen Türk dostu yazar Claude Farrère de bulunuyordu. Loti İstanbul'da bu defa yirmi ay kadar kaldı. Onun 220.000 nüsha basılarak o yılların en çok okunan kitapları arasına giren *Les désenchantées* adlı ünlü romanı büyük ölçüde bu ikametindeki gözlem ve izlenimlerine dayanmaktadır. Pierre Loti'nin şehirde dolaşmak üzere her karaya çıkışında başına mutlaka fes giydiği ve gemi mürettebatının da kendisine "paşa" diye hitap ettiği söylenir. Yine bu gelişinde Türkçe öğrenmeye teşebbüs ettiği ve özel izinle şehremâneti kâtiplerinden Zeki Mugâmiz'den dersler aldığı bilinmektedir. Ağustos 1910'da İstanbul'a altıncı defa gelen Loti, bu se-

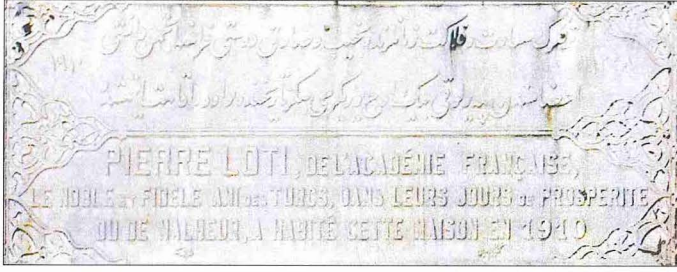
Pierre Loti Şark kıyafetle

yahatinde bir süre Kandilli'de Ostorog yalısında misafir olarak kaldıktan sonra Divanyolu'nda Atık Ali Paşa Camii karşısındaki bir evi kiraladı ve bir ay süreyle burada oturdu; daha sonra da Fransız konsolosunun Ortaköy Camii'ne bakan bahçeli evine geçti. Son olarak Ağustos 1913'te İstanbul'a geldiğinde Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında yayımladığı, Türkler'i müdafaa eden eserleri ve Batı dünyasında sergilediği Türk dostu davranışları dolayısıyla büyük bir merasimle karşılandı ve devrin padişahı Sultan Mehmed Reşad kendisini saraya kabul ederek bir görüşme yaptı. Loti bu gelişinde, Şehremâneti ve Müdâfaa-i Milliyye Cemiyeti tarafından Çarşamba'da Fethiye Camii yakınlarında kendisine tahsis edilen bir konakta kaldı. O yıl yayımlanan *La Turquie agonisante* adlı eseri *Can Çekişen Türkiye* adıyla aynı yıl Türkçe'ye çevrildi.

Pierre Loti, Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında ve özellikle Ermeni meselesi, Sevr Antlaşması gibi konularda sözleri ve yazılarıyla açıkça Türkler'i müdafaadan çekinmedi. Balkan Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa'nın aldığı Haçlı tavrı karşısında Türkler'i savunmak için *La Turquie agonisante*, *La grande barbarie*, *Les massacres d'Arménie*, *La mort de notre cher France en orient* ve *Suprêmes visions d'orient* adlı eserlerini yayımladı. I. Dünya Savaşı arefesinde Bâbü'lî'ye bir mektup yazarak Batılı-

Pierre Loti

Pierre Loti'nin
1910 yılında
İstanbul
Cemberlitas'ta
kaldığı evin
kapısındaki
kitâbe

lar'ın Osmanlı Devleti'ni parçalama niyetlerinden bahsetti ve savaşa girilmemesi konusunda hükümeti uyardı. Türkler'in hukukunu müdafaa eden bu tavrı ve eserleri dolayısıyla Avrupa'da ve özellikle Fransa'da istenmeyen adam haline geldi ve zaman zaman ağır hakaretlere mâruz kaldı; buna karşılık Türkiye'de büyük bir sevgi ve saygı gördü. 10 Aralık 1919'da Abdülhak Hâmid (Tarhan), Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Yahya Kemal (Beyatlı), Celâl Sâhîr (Erozan), Ahmed İhsan (Tokgöz), Velid Ebüzziya ve Kâzım Şinâsi'nin (Dersan) teşebbüsleriyle İstanbul'da Pierre Loti Cemiyeti kuruldu. 23 Ocak 1920'de İstanbul Dârülfünunu'nda veliaht Abdülmecid Efendi'nin himaye ve katılımıyla düzenlenen Pierre Loti gününde Süleyman Nazif ile Yahya Kemal birer konuşma yaptılar; o yıl yerli ve yabancı basında bu konuda pek çok makale ve haber yayımlandı. 1921'de Müfide Ferid (Tek) başkanlığında bir heyet Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Loti'yi ziyarete gitti ve kendisine İstanbul'un fahrî hemşehrilik beratını sundu. 1927'ye kadar her yıl yine 23 Ocak tarihinde Pierre Loti günleri tertip edildi. Fakat bu arada Tevfik Fikret, Halit Ziya (Uşaklıgil), Celâl Nuri (İleri) ve Adnan Adıvar başta olmak üzere bazı Türk yazarları ise onu Avrupa'da yanlış ve hayalî bir Türk imajı oluşturmakla suçladılar.

14 Ocak 1950 günü, doğumunun 100. yılı münasebetiyle İstanbul'da Union Française'de bir anma günü düzenlendi ve Abdülhak Şinasi Hisar onun Türkler'e dair kitapları konusunda bir konuşma yaptı. Aynı yıl Reşit Saffet Atabinen *Pierre Loti, héroïque ami des turcs* adlı kitabını yayımladı. 1950 yılında bu faaliyetler dolayısıyla Türk basınında Loti ile ilgili pek çok yazı ve haber çıkarken İstanbul Belediyesi tarafından Eyüp'te sık sık gittiği kahveye ve bir süre oturduğu Divanyolu'ndaki eve yakın bir caddeye adı verildi.

Hayatı boyunca Osmanlı ve İslâm kültürünün hayranı olan, bunu eserlerine ve kendi hayat tarzına da yansıtan Pierre Loti'nin Eyüpsultan sirtlarından Halici

ve İstanbul'u seymeyi, Sarayburnu'nu ve Beykoz'u çok sevdiği, zaman zaman camilere, mevlevîhanelere ve mezarlıklara gitmekten, ezan sesi dinlemekten çok hoşlandığı bilinmektedir. İstanbul'un daha çok Hasköy, Tepebaşı, Kandilli, Divanyolu, Çarşamba ve Eyüp semtlerinde yaşamış, müşahede ve intibalarını *Aziyade, Le mariage de Loti, Madame Chrysanthème, Japoneries d'automne, Fantome d'orient, Jérusalem, Le désert, Les désenchantées* adlı kitaplarında anlatmıştır. Loti'nin eserlerinin çoğu Türkçe'ye çevrilmiş ve hakkında pek çok yazı kaleme alınmıştır (Kerman, sy. 580 [2000], s. 336-351).

Eserleri. *Aziyade* (1879), *Rarahu* (1880), *Le roman d'un spahi* (1881), *Fleurs d'annui* (1882), *Le mariage de Loti* (1882), *Mon frère Yves* (1883), *Pecheur d'Islande* (1886), *Propos d'exil* (1887), *Madame Chrysanthème* (1887), *Japoneries d'automne au Maroc* (1889), *Le roman d'un enfant* (1890), *Le livre de la pitie et de la mort* (1891), *Fantome d'orient* (1892), *Pecheur d'Islande* (oyun 1893), *L'exillée* (1893), *Matelot* (1893), *La Galilée* (1895), *Jérusalem* (1895), *Le désert* (1895), *Ramuntcho* (1897), *Figures et choses qui passaient* (1897), *L'île du rêve* (oyun 1898), *Juliith Renandin* (1898), *Reflets sur la sombre route* (1899), *Les derniers jours de Pekin* (1901), *L'Inde* (1903), *Vers Ispahan* (1904), *Le roi Lear* (Shakespeare'den tercüme; 1904), *La troisième jeunesse de Madame Prune* (1905), *Les désenchantées* (1906), *Ramuntcho* (oyun 1908), *La mort de Philae* (1909), *Le chateau de la belle-au-roi-dormant* (1910), *La fille du ciel* (oyun 1911), *Un pèlerin d'Angkor* (1912), *La Turquie agonisante* (1913), *La grande barbarie* (1915), *La hyene enragée* (1916), *Quelques aspects du vertige montial* (1917), *L'horreur allemande* (1918), *Les massacres d'Arménie* (1918), *Les allies qu'il nous faudrait* (1919), *Prime jeunesse* (1919), *La mort de notre cher France en orient* (1920), *Suprêmes*

visions d'orient (1921), *Un jeune officier pauvre* (1923), *Journal intime, 1878-1881* (1926). Loti'nin Türkler'le ilgili mektupları çevirileriyle beraber *Türkiye İçin Mektuplar* (Ankara 2000) adıyla yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

C. Farrère, *Pierre Loti*, Paris 1929; P. E. Briquet, *Pierre Loti et l'orient*, Neuchatel 1946; Reşit Saffet Atabinen, *Pierre Loti, héroïque ami des turcs*, İstanbul 1950; Abdülhak Şinasi Hisar, *İstanbul ve Pierre Loti*, İstanbul 1958; Orhan Koçoğlu, *Loti'nin Kadınları*, İstanbul 1999; a.m.f., *Büyük Dost Pierre Loti'ye Mektuplar*, Ankara 2001; a.m.f., "Loti, Pierre", *DBİst.A.V*, 228-229; Alain Quella-Villéger, *Pierre Loti* (trc. Aysel Bora), İstanbul 2002; a.m.f., "Aziyade ve İstanbul Aşığı" (trc. Hüyla Tufan), *P Sanat Kültür Antika*, sy. 6, İstanbul 1997, s. 88-96; *Pierre Loti'nin İstanbul'u İstanbul'un Pierre Loti'si*, İstanbul 2003; Ömer Koç, "The Cruel Hoaxing of Pierre Loti", *Cornucopia*, 1/3, İstanbul 1992-93, s. 54-56; Adil Dağistan, "Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü", *TKA*, XXXI/1-2 (1993), s. 105-112; Zeynep Kerman, "Türkçe'de Pierre Loti Tercümeleri ve Hakkında Yazılan Yazılar Bibliyografyası", *TDL*, sy. 580 (2000), s. 336-351; Faruk Ersöz, "Güdümlü Bir Yazar Olarak Pierre Loti", *Toplumsal Tarih*, XIII/73, İstanbul 2000, s. 9-17 (derginin bu sayısı Pierre Loti ile ilgili yazılar içermektedir); Cazibe Kurt, "Loti, Louis Marie", *TA*, XXIII, 82; İnci Enginün, "Loti, Pierre", *TDEA*, VI, 98-99.

✎ KEMAL KAHRAMAN

LOZAN ANTLAŞMASI

Türk Kurtuluş Savaşı sonunda
24 Temmuz 1923'te
imzalanan antlaşma.

İsviçre'nin Lozan (Lausanne) şehrinde yapılan görüşmeler sonucunda imzalandığı için bu şehrin adını taşır. Kurtuluş Savaşı sonunda müttefik devletler İngiltere, Fransa ve İtalya, Mudanya Mütarekesi'nin ardından 27 Ekim 1922'de İstanbul ve Ankara hükümetlerine yaptıkları çağrıda barış görüşmelerinin Lozan'da başlayacağını bildirdiler. Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi başkanlığına gönderdiği telgraf-ta devlet ve milletin başına daha büyük zararlar gelmemesi için birlikte hareket edilmesi gerektiğini belirtmiş ve kendilerinin gönderecekleri temsilci dışında Ankara'nın da temsilci seçmesini istemişti. Bu önerinin kabulü, müttefiklerin körüklemeye çalıştığı İstanbul-Ankara ikiliğini peşinen kabul etme anlamına geleceğinden Büyük Millet Meclisi'nin toplantısında tepkilere yol açtı. Tartışmalar sürerken Sağlık Bakanı Rıza Nur ve Hüseyin Avni